

MEDELEMBOD
FÖR
Brännkyrka
Byggnadsförening
Nr 13 1956
Red. J. A. Widegren

Adr.: Älvsjö - Tel. 47 15 15 - Postgiro: 51237

Gröndal

I 1791-års jordebok upptages Gröndal som frälse-skatte-lägenhet och avsondrad från Hägersten med fabrikör Johan Hofwing som ägare. Samma år upprättade J. Sv. Ström en karta över St. Gröndal, varvid samtidigt fastställdes gränserna för fastigheten. Ägarna till omkringliggande gårdar kommo tillstådes för att bevaka sina intressen. För Gröndal infann sig ovannämnde Hofwing, för Fågelsången slottsstenhuggare Johan E. Blom, för Ludikulla (även kallad Charlottendal) änkefru Charlotta Keyser.

Man får en ganska god uppfattning om lägenhetens utbredning genom att studera nämnda karta. Gröndal omgives i norr av Mälaren och Ekensberg, i öster av Liljeholmsviken, i söder av Fågelsången och Charlottendal och i väster av Mörtvikens och Vintervikens ägor. Areal: Gröndalsgården omfattande 2 tnl. och $9\frac{1}{8}$ kpl., Sjöängen, Hemängen, Långängen (med avlopp för Ormsjön) och Nyängen 17 t. $11\frac{1}{8}$ k. samt övriga hagar och backar, tillsammans 77 tnl. och 13 kpl.

Äganderätten till Gröndal övergick 1821 till klädesfabrikör J. L. Tillander och år 1840 till kapten A. Nordfelt. År 1852 sålde körsnäsältermannen Carl Wilhelm Vogel fastigheten Gröndal med åbyggnader och inventarier till majoren Conrad Vogel för 24.000 r. b. Han hade i sin tur år 1847 köpt den av handlande J. Backlin.

Då arvskifte år 1855 förrättades efter grosshandlaren Jacob Eurenus, vilken nu var ägare till Gröndal, erhöll var och en av arvingarna $\frac{1}{3}$ av lägenheten St. Gröndal, nämligen: doktor J. L. Eurenus, sekreteraren C. E. Eurenus och häradshövding P. L. Eurenus. Taxeringsvärdet var denna tid 55.000 kronor. Enligt baron R. Åker-

hjelms bouppteckning år 1878 tillhörde Gröndal då Hägersten, vilket visar att äganderätten till Gröndal nu övergått på Åkerhjelm och sålunda huvudgården. Vid sekelskiftet tillhörde egendomen Stockholms svavelsyrefabrik (i likvidation), vilket framgår av lagfartsprotokoll följande: "Svavelsyrefabriken överlåter härmed sin egendom, den från lägenheten St. Gröndal nr 1 avsköndrade St. Gröndal nr 2 om 1 har 84 ar 82 kv.-m. med fabriksbyggnader och maskiner för en köpeskilling av 350.000 kr., till skånska superfosfat- och svavelsyrefabriks AB. den 21 oktober 1901."

Den 19 maj 1904 avsköndrades lägenheten Rosenborg från St. Gröndal till handlanden And. Karlsson. Säljare var Gröndals tomt- och byggnadsaktiebolag. Härmed började tomtförsäljningen i större skala i denna del av Brännkyrka församling.

Många stockholmare, som vid sekelskiftet gjorde en utflykt till Liljeholms- och Gröndalsområdet, ansåg nog, att de kommit till mycket trista områden med hyreskaserner, ruckliga villor och skorstensprydda fabriker. Men de återigen, som i dessa dagar gör besök i nämnda områden, måste medgiva att gröndalsområdet i hög grad ändrat utseende, så att det i en del avseenden kan jämföras med förnämare stadsdelar.

Den, som vi främst ha att tacka för denna förändring är byggmästare Olle Engkvist, skaparen av det nya Gröndal. Denne har länge lyst den tanken, att ge området en vacker entré. Charlottendal har blivit hans skötebarn och har av honom restaurerats, så att den återfått det gustavianska utseendet. Där har Engkvist nu slagit ned sina bopålar.

Vid Gröndalsvägen har uppförts det över allt annat glänsande höghuset, där man kan beundra entrén med den fagra "la Coquette", galjonssymbolen, som visar vägen till såväl Thalia som Filmia. Vid samma väg ser vi även det originella terrasshuset med sina långa fasadlängor. Gröndal har blivit ett föredöme för andra stadsdelar i såväl Brännkyrka som övriga Stockholms förorter.

Charlottendal

Strax intill Gröndal ligger den gård, som under senare tid kommit i ropet genom de omfattande reparationer, som utförts av byggmästare Olle Engkvist. Genom hans ingripande har gården återfått sin gustavianska karaktär.

De flesta torpen och gårdarna i nordvästra Brännkyrka har under senare delen av 1700-talet använts som krogar, vilket även deras

namn vittnar om. Under Bellmans dagar kallades Charlottendal för Ludikulla. Sitt nuvarande namn har gården erhållit efter änkefru Charlotta Keyser som år 1791 var ägare till gården. Vid denna tid kartlades egendomen och befanns då innehålla 21 tunnland.

I mitten av 1800-talet köpte protokollssekreteraren och riddaren Claes Otto Vought Charlottendal av kramhandlare Lars Hofsten. År 1884 övergick gården genom testamente till direktör C. A. Dellvik och hans hustru Ebba född Callander. Denna del av lägenheten var betecknad som Charlottendal n:r 1.

Förste kände ägare var kramhandlare Lars Hofsten.

Här startade Vought ett spinneri och väveri. Verksamheten var ganska omfattande, ty år 1819 var här anställda förutom familjens tre söner och fyra döttrar två vävaregesäller, fyra spinnerskor, fyra arbetare och en trädgårdsdräng.

År 1892 avsöndrades tomtplats till folkskolebyggnad från Charlottendal n:r 2 och en del av Fågelsången 24 ar och 56 m² skogsmark och 3 ar, 44 m² annan mark. Vid kommunalstämman den 29. 12. 1906 beslöt man att köpa lägenheten Skogshyddan å Charlottendal n:r 2, som då ägdes av grundläggare F. A. Pettersson. Efter avslutat köp uppdrogs åt nämnden att söka lagfart. Genom detta beslut togs första steget till uppförande av Blommensbergs skola.

Av lagfartsböckerna framgår, att många avsöndringar gjorts vid sekelskiftet. Ägare vid denna tid var professor Otto Torell, chef för "Svenska Geologiska" undersökningar. År 1909 erhåller A.-B. Ringen lagfart å från Charlottendal n:r 2 avsöndrade lägenheterna Hamlet n:r 4 och 5 om 1/2 mantal för 6000 kronor.

År 1908 köper Carolin Landin västra förstaden n:r 7 eller Carmen n:r 10 avsöndrad från Charlottendal n:r 2 för 26.000 kr. av Hj. Karlsson och Gunnar Johansson. Taxeringsvärde 31.700 kr.

Fågelsången

Stora Fågelsången är vackert belägen söder om sjön Trekanten och utgöres av en mindre herrgårdsbyggnad, som uppfördes i slutet av 1700-talet. Den är avsöndrad från Hägersten och befinner sig nu i relativt orört skick. Fågelsången ägdes år 1791 av slottsstenhuggaren Johan E. Blom.

För att få gränserna fastställda uppgjordes en karta nämnda år, varvid även fastställdes fastighetens areal: ängsmark 10 tnl. och hagar 2 tun. 31³/₄ kpl. och backar 23 tnl. Åganderätten av Fågel-

sången övergick år 1815 till kattuntryckare och sockerbruksidkare David Hirsch och år 1831 till firman Hirsch & Son mot en köpesumma av 30.000 r. b.

År 1850 inköpes lägenheten av Charlotta Tribbler född Munthe. Tribblers sterbhus sålde Fågelsången år 1852 till trädgårdsmästare Johan Erik Björklund för en köpeskilling av 31.250 kronor.

Gården äges nu av Stockholms stad.

Charlottenlund

Vid 1800-talets början är trädgårdsmästare Joh. Åberg ägare till Charlottenlund. Det var en liten men idyllisk gård i närheten av Liljeholmsviken och omfattade 1 tnd och 6 o. 3/10 kpld.

År 1850 köptes lägenheten av kommerserådinnan Ulrika Lovisa Kyntzell för 7.000 r. b. Förutvarande ägare var dir. Daniel Müller. Vid sekelskiftet ägdes gården av fabriksidkaren Carl Helde Carlsson som för en summa av 1.900 kr. år 1884 förvärvat den av verk-mästare A. Skoglund. Carlssons dotter har i bunden form ägnat sitt barndomshem — Charlottenlund — följande hyllning.

Minns Du?

Liksom ett urverk går sin gilla gång
så våra år med tidens flykt försvinner
och under dagens plikt och uppgift mång'
till minnena man mera sällan hinner.
Nu skymning är — kom låt oss ta en stund
och vandra samman till CHARLOTTENLUND!

Minns du det låga pinnstaket som drog
kring stora gårdsplanen och grind med spjärnet?
De stolta askarna — dem minns du nog —
och låga häcken — prydnad mer än värnet —
den grusbelagda gården med rabatt
och långa gungbrädan, vår kära skatt.

Och hemmet självt — det var vårt kungaslott
med många fönster och verandor höga,
med fager utsikt där man kunde gott
ha riklig fröjd för både själ och öga.
Och minns du hjortarna som höllo vakt
och skyddsgudinnan Flora i sin prakt?

Och minns du stigen som gick nedanom
den stora runda kullen hän till stranden
och häcken med syrén och där bakom
de frodiga och fagra trädgårdslanden
och växthusen med sparris, druvors gull
och blomsterprakten hela slänten full?

Och så fabriken med sitt verk vid sjön
för gjutning-, snickeri- och smidesgärning
där svett och möda skulle få sin lön,
fast mången gång det blev blott kast av tärning —
och lilla insjön — bryggan invid strand
att singla sten och dyka från ibland?

Och minns du lilla röda stugan där
vid krusbärsbuskarna och gröna kullen
och spegelkulan som var oss så kär
och gumsen med den tjocka sköna ullen
och minns du grisen som lik trogen hund
tog omkring gården allt ibland sin rund?

Och stallet sen där kära Pålle står
och lyss och skrapar med sin hov belåten.
Kanske en klapp, en sockerbit han får
och kanske kläds han på den bästa ståten.
Kanske skall fina droskan spännas för
och husbond uppå promenad själv kör.

Nu spör jag icke om du minnes mer.
Nog finnes det som man väl aldrig glömmet.
Båd' du och jag med hjärtats öga ser
var sin gestalt — den bild vi kärast gömmer.
Här se vi dem. De vila ut en stund
på soffan i bersån vid trädens rund.

Det söndagsmorgon — ljuvligt stilla är.
En rofylld vila breder sig kring gården.
Hur skönt att lämna mödans mång' besvär
och se att allt har fått den rätta vården
och med havannans rök få jaga bort
vardagens omsorg för en stund så kort.

En stilla stund för tvenne idogsmän
att gå i minnen till förflutna tider
eller att bygga framtid upp för den
som skall ta verket an med kamp och strider.
En stilla stund att lägga allting ner
i tack till Den som fröjd och möda ger.

Ja, så de sutto samman allt ibland
i skygd av gamla ekens stolta grenar.
Nu ha de lämnat allt i säker hand,
ett fullgjort värv som ro förlänar.
Och du och jag ha läst en liten rad
av det de tecknade på tidens blad.

Flottbron vid Liljeholmen.

Blommensberg

Frälselägenheten Blommensberg, som förut är känd under namnen Bullerbacka krog eller Jungfrudansen, hade år 1791 uppmätts och kartlagt av lantmätare Th. Georgii och befanns innehålla 12 tnd och 6 kpld åker, 8 t. $26\frac{1}{8}$ äng, $26\frac{1}{8}$ t. sjö samt 2 t. $28\frac{3}{8}$ k. berg och backar. Egendomen låg på platsen för Blommensbergs folkskola.

Slottsstenhuggarbröderna Johan Eric och Gustaf Blom var de första nybyggarna här på platsen. Troligen har människorna sins

emellan sagt: "Detta är Blommens berg". Så fick egendomen namnet Blommensberg. På Bullerbacka förestod hustru Anna Blom en krogförelse, som inte var så ovanlig på denna tid.

I jordeböckerna är antecknat att grosshandlare Gustaf Filip Laurin år 1852 var ägare till Blommensberg och år 1858 plåtslagare Per Magnus Göthner.

År 1860 sålde protokollssekreterare Claes Otto Vougt Blommensberg och Vinterviken till handelsmannen Per Bjurholm för 14.000 riksdaler riksgälds plus frälseränta och 1½ tunna säd (½ korn och ½ råg).

Vinterviken

A karta upprättad år 1791 av lantmätare J. S. Ström får vi upplysningar om egendomen Vintervikens belägenhet och utbredning. Den omgives i norr av Mälaren, i söder av viken Vinterviken och i sydväst av Långsjön. Förste kände ägare var spannmålshandlare Bengt Ljung.

År 1815 tillhörde Vinterviken fabrikör Hellrings änka, vilken vid denna tid utarrenderade densamma till J:son Gripenstedt. Arrendet erlades in natura. Äganderätten övergick år 1844 till inspektör Johan Sebastian Grave.

A.-B. Nitroglycerin bildades år 1864 och inköptes Vinterviken följande år av riddaren m. m. P. O. Bäckström för en köpesumma av 16.700 r.r. jämte en årlig ränta av 2 tunnor säd. Lägenheten omfattade då 20 tnl. och 26 kpl. Inom området låg verkmästarebostad, laboratoriet, syrefabriken, nitroglycerinfabriken och magasinet. Den gamla sprängämnesfabriken, som fanns där förut, nedlades.

Men A.-B. nitroglycerin strävade att utvidga sitt område. Det behövdes mark för uppförande av nya fabriker och laboratorier m. m. År 1875 inköptes av brukspatron S. F. Baumgardt delar av Aspudden och södra Vinterviken tillsammans 13 t. och 15 k. och år 1877 av Johan Fredrik Frölén andra delar av Aspudden och Vinterviken.

Skaparen av denna storartade fabriksanläggning var Alfred Nobel. Han var den yngste av tre bröder och var född den 21 10 1833 i Stockholm. Han kom vid 9 års ålder till Petersburg, varefter hans skolgång avslutades och kom sedan i lära hos fadern, som där hade flera fabriker.

År 1850 begav han sig till Nordamerika och arbetade bl.a. hos John Ericsson för en tid av två år. Därefter studerade han i Paris hos prof. Peluce, som sysslade med nitroglycerin och andra spräng-

ämnen. Efter några år återvände han till Petersburg och fick sysselsättning vid faderns fabriker. Här arbetade han med att framställa en lätthanterlig och mindre farlig form av nitroglycerin främst genom att få fram ett medel för tändning genom explosion. År 1863 överflyttade han sin verksamhet till Stockholm.

Den svåra olyckshändelsen vid faderns fabrik vid Heleneborg avskräckte honom ej. Efter sedan det nitroglycerina.-b. bildats, kunde tillverkningen där ske i större skala, särskilt vid den ny-anlagda fabriken vid Vinterviken i Brännkyrka. Den mest epokgörande uppfinningen under den närmaste tiden var framställning av dynamiten, varigenom sprängämnet överfördes i fast form. Dynamiten medförde en fullkomlig omvälvning på spängämnesteknikens område och möjliggjorde sprängning under vatten, samt i gruvor och tunnlar. Tänk exempelvis på huru mycken tid och pengar, som inbesparades vid framdragnig av exempelvis S:t Gotthardstunneln.

Nobel erhöll patent på dynamiten i alla kulturländer. Han var ständigt på resor för anläggandet av fabriker i vitt skilda delar av jorden. Han bosatte sig 1873 i Paris. Inkomsterna var i ständigt stigande. Under dessa år lades grunden till den väldiga förmögenhet, som genom hans storstilade testamente sedan kommit hela kulturvärlden till godo. — Ännu flera uppfinningar gjordes, varvid särskilt bör nämnas det röksvaga krutet. År 1890 bosatte sig Nobel i San Remo, där han byggt ett stort laboratorium och en präktig villa, och där han år 1896 avled.

Man kan säga, att Nobel framför allt sökte främja mänsklighetens sanna väl och att han var en varm anhängare av fredstanken. Detta kom ju också till uttryck genom hans testamente. Där bestämdes, att kapitalet skulle utgöra en fond, vars ränta årligen skulle utdelas åt dem, som under det förflutna året gjort mänskligheten den största nyttan. Röntan skulle delas i fem lika delar och tillfalla 1) den, som inom fysiken gjort den viktigaste upptäckten; 2) den, som gjort den viktigaste kemiska upptäckten; 3) den, som gjort den viktigaste upptäckten inom fysiologien och medicinen; 4) den, som inom litteraturen producerat det utmärktaste i idealistisk riktning; 5) den, som verkat bäst för folkens förbrödande. Fonden uppgick år 1932 till omkring 32 milj. kr. och de olika nobelprisen till cirka 170.000 kronor. Nobel hade många svårigheter att bekämpa, särskilt vid tanken på olyckan vid Heleneborg, där många människor fick släppa livet till. Av många andra svårigheter, som Nobel hade att övervinna, kan nämnas dynamittransporterna över Liljeholmen och Älvsjö, vilket omtalas i medlemsbladet nr 6, sid. 4.